

Agnieszka Kisztelińska-Węgrzyńska

Bruno Kreisky

Polityka zagraniczna i dyplomacja
wobec PRL (1959–1983)

WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO

Bruno Kreisky

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

[Kup książkę](#)

Agnieszka Kisztelińska-Węgrzyńska

Bruno Kreisky

**Polityka zagraniczna i dyplomacja
wobec PRL (1959–1983)**

 **WYDAWNICTWO
UNIwersytetu
ŁÓDZKIEGO**
Łódź 2018

[Kup książkę](#)

Agnieszka Kiszteńska-Węgrzyńska – Uniwersytet Łódzki
Wydział Studiów Międzynarodowych i Politologicznych
Katedra Teorii i Historii Stosunków Międzynarodowych, Instytut Studiów Międzynarodowych
90-131 Łódź, ul. Narutowicza nr 59a

RECENZENT

Bogdan Koszel

REDAKTOR INICJUJĄCY

Agnieszka Kałowska

REDAKTOR WYDAWNICTWA UŁ

Bogusław Pielat

PRZYGOTOWANIE INDEKSU

Bogusław Pielat

SKŁAD I ŁAMANIE

Munda – Maciej Torz

KOREKTA TECHNICZNA

Leonora Gralka

PROJEKT OKŁADKI

Katarzyna Turkowska

Zdjęcie wykorzystane na okładce: <https://commons.wikimedia.org>
Bruno_Kreisky_in_Gösing/autor: Robert Schediwy

© Copyright by Agnieszka Kiszteńska-Węgrzyńska, Łódź 2018

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2018

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.08553.18.0.M

Ark. wyd. 23,0; ark. druk. 26,25

ISBN 978-83-8142-077-8

e-ISBN 978-83-8142-078-5

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. (42) 665 58 63

[Kup książkę](#)

Rafałowi

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wstęp	13
I. Stosunki polsko-austriackie w powojennej rzeczywistości (1945–1958)	31
1. Sytuacja międzynarodowa Austrii. Od alianckiej okupacji do statusu neutralności	33
2. Wznowienie polsko-austriackich stosunków dyplomatycznych 5 marca 1946 r. Ustanowienie przedstawicielstw w Wiedniu i Warszawie	61
3. Charakter relacji Wiednia z komunistyczną Polską do roku 1958	77
4. Wnioski	89
II. Dyplomacja Bruno Kreisky’ego, ministra spraw zagranicznych Austrii, wobec PRL (1959–1966)	93
1. Kariera polityczna Bruno Kreisky’ego. Droga do urzędu ministra spraw zagranicznych Austrii	95
2. Miejsce PRL w austriackiej koncepcji „dobrego sąsiedztwa”	112
3. Polityczny aspekt relacji Wiedeń–Warszawa. Wizyta Kreisky’ego w Polsce w 1960 r.	138
4. Charakter współpracy gospodarczej	157
5. Rola kultury w kształtowaniu stosunków dwustronnych	168
6. Wnioski	180
III. Polityka kanclerza Bruno Kreisky’ego wobec Polski w okresie „dekady Edwarda Gierka” (1970–1980)	185
1. Stosunki polityczne. Cztery wizyty kanclerza w Polsce	187

Spis treści

2.	Umowy gospodarcze i ich realizacja	211
3.	Popieranie spraw polskich na forum międzynarodowym	231
4.	Wnioski	245
IV.	Ostatnie lata kanclerstwa Bruno Kreisky'ego. Kryzys w stosunkach austriacko-polskich (1981–1983)	249
1.	Wiedeń wobec próby reform polityczno-społecznych i gospodarczych w Polsce	251
2.	Reakcja na wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r.	275
3.	Pomoc humanitarna Austrii	291
4.	Kanclerz Kreisky wobec polskich zabiegów o normalizację stosunków dwustronnych	299
5.	Wnioski	314
V.	Bruno Kreisky i jego polityka zagraniczna w polskim dyskursie publicznym	317
1.	Metahistoria i adaptacja społecznych narzędzi badawczych w naukach humanistycznych	319
2.	Badanie polityki zagranicznej w dyskursie publicznym. Polskie wizerunki Bruno Kreisky'ego	325
3.	Wnioski	357
	Zakończenie	363
	Zusammenfassung. Bruno Kreisky. Diplomatie und Außenpolitik gegenüber der VR Polen (1959–1983)	371
	Summary. Bruno Kreisky. Foreign policy and diplomacy towards Poland (1959–1983)	375
	Wykaz źródeł i literatury	377
	Indeks osobowy	407
	Od redakcji	419

WYKAZ SKRÓTÓW

AHY	– „Austrian History Yearbook”
AMSZ	– Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych
AdR, BMAA	– Archiv der Republik, Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten
CAD	– Critical Discourse Analysis [Krytyczna Analiza Dyskursu – KAD]
CDU	– Christlich Demokratische Union Deutschland [Unia Chrześcijańsko-Demokratyczna Niemiec]
CSU	– Christlich-Soziale Union in Bayern [Unia Chrześcijańsko-Społeczna w Bawarii]
DPs	– Displaced Persons
DPWKN	– Departament Prasy, Współpracy Kulturalnej i Naukowej
ECE	– United Nations Economic Commission for Europe [Europejska Komisja Gospodarcza (EKG), skrót: UNECE lub ECE]
EFTA	– European Free Trade Association [Europejskie Stowarzyszenie Wolnego Handlu]
EKD	– Europejska Komisja Doradcza
EWG	– Europejska Wspólnota Gospodarcza
EWWiS	– Europejska Wspólnota Węgla i Stali
FRUS	– Foreign Relations of the United States
GATT	– General Agreement on Tariffs and Trade
GG	– Generalne Gubernatorstwo
IAEA	– International Atomic Energy Agency [Agencja Energii Atomowej]
INPADOC	– International Patent Documentation Center

IRO	– International Refugee Organisation [Międzynarodowa Organizacja do spraw Uchodźców]
KAD	– Krytyczna Analiza Dyskursu
KBWE	– Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie
KPÖ	– Kommunistische Partei Österreichs
KS	– kraje socjalistyczne
MSZ	– Ministerstwo Spraw Zagranicznych
NATO	– North Atlantic Treaty Organization [Organizacja Traktatu Północnoatlantyckiego]
NRD	– Niemiecka Republika Demokratyczna [Deutsche Demokratische Republik]
NSZZ	– Niezależny Samorządny Związek Zawodowy „Solidarność”
OEEC	– Organization for European Economic Co-operation [Organizacja Europejskiej Współpracy Gospodarczej]
ÖGB	– Österreichischer Gewerkschaftsbund
OPRP	– Ośrodek Pomocy Repatriantom Polskim
ORF	– Österreichischer Rundfunk
OROP	– Towarzystwo Akcyjne dla Handlu Produktami Naftowymi
ÖStA	– Österreichisches Staatsarchiv
ÖVP	– Österreichische Volkspartei [Austriacka Partia Ludowa]
PAP	– Polska Agencja Prasowa
PCK	– Polski Czerwony Krzyż
PKWN	– Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego
PMP	– Polska Misja Polityczna
PMR	– Polska Misja Repatriacyjna
PSZ	– Polskie Siły Zbrojne
PZPR	– Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
RFN	– Republika Federalna Niemiec [Bundesrepublik Deutschland]
RS	– Rada Sojusznicza
RWPG	– Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej
SA	– Die Sturmabteilungen der NSDAP [Oddziały Szturmowe NSDAP]
SMB	– Sowiecki Bank Wojskowy
SHAEF	– Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force [Naczelne Dowództwo Alianckich Sił Ekspedycyjnych]
SMV	– Sowjetische Mineralölverwaltung

SPD	– Sozialdemokratische Partei Deutschlands [Socjaldemokratyczna Partia Niemiec]
SPÖ	– Sozialdemokratische Partei Österreichs [Socjaldemokratyczna Partia Austrii]
SPK	– Stowarzyszenie Polskiej Kultury [w Wiedniu]
SRK	– Sojusznicza Rada Kontroli
SS	– Die Schutzstaffel der NSDAP [„oddział ochronny NSDAP”]
StBKA	– Stiftung Bruno Kreisky Archiv
TRJN	– Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej
UNHCR	– United Nations High Commissioner for Refugees [Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych do spraw Uchodźców]
UNRRA	– United Nations Relief and Rehabilitation Administration [Biuro Narodów Zjednoczonych do spraw Niesienia Pomocy i Odbudowy Obszarów Zniszczonych]
USIA	– Administration of Soviet Properties in Austria [sowiecka strefa okupacyjna]
VdU	– Verband der Unabhängigen [Związek Niezależnych]
WOG	– wielkie organizacje gospodarcze
WRP	– Wielostronne Rozmowy Przygotowawcze
ZPA	– Związek Polaków w Austrii

WSTĘP

Austria pod przywództwem konserwatystów prowadziła już od połowy lat pięćdziesiątych XX w. niezależną politykę. Jej głównym architektem i orędownikiem był socjalista Bruno Kreisky, sekretarz stanu i współpracownik prezydenta Theodora Körnera, późniejszy wieloletni minister spraw zagranicznych i kanclerz. Bruno Kreisky to wyjątkowa postać w najnowszej historii Austrii. Współczesne badania dotyczące powojennej dyplomacji II Republiki ciągle odwołują się do długofalowych dokonań socjalistycznego polityka. Właściwie nie sposób znaleźć pracy odnoszącej się do powojennych losów Austrii, w której nie byłoby nawiązania do działań Kreisky'ego lub polemiki z jego koncepcjami. Warto więc zastanowić się nad tym, jakie znaczenie dla relacji polsko-austriackich miała polityka zagraniczna i dyplomacja ministra, a później kanclerza Bruno Kreisky'ego. Pole badawcze skoncentrowałam na działaniach i opiniach związanych z Polską w okresie od roku 1959, kiedy Kreisky został szefem resortu spraw zagranicznych w koalicyjnym rządzie Juliusa Raaba, do czasu ustąpienia z urzędu kanclerskiego w roku 1983. W wymienionym okresie ważne było kształtowanie poglądów politycznych, wpływ emigracji i pracy nad *Traktatem państwowym* z roku 1955, a także stosunek do ZSRR i państw komunistycznych.

Wśród kryteriów podmiotowych pola badawczego wymienić należy warunki wpływające na politykę zagraniczną i powojenne stosunki dwustronne, czyli akty prawne je regulujące. Kryteria aspektowe zawęziłam do obszaru Polski, w niewielkim stopniu również w kontekście relacji z innymi państwami wschodnimi w dobie kryzysów politycznych 1956, 1968 i 1981 roku. Kryteria przestrzenne dotyczą Europy Środkowej i Wschodniej.

Wśród szczegółowych pytań badawczych wymienić można choćby pytania: Jaki był stosunek Austrii do Polski, Jak sytuacja polityczna w Polsce

wpływała na dyplomację Kreisky'ego? Z czego wynikał stosunek Kreisky'ego do związków zawodowych i Kościoła katolickiego w Polsce? Jaką wiedzę na temat austriackiej polityki sąsiedztwa miała Polska? Jak wykorzystywano w naszym kraju politykę Kreisky'ego do własnych celów polityczno-propagandowych? Jak Kreisky dzięki Polsce zmieniał swoje podejście do innych krajów Europy Środkowej? Poszukiwanie odpowiedzi na powyższe pytania ma pomóc w pozytywnej weryfikacji następujących hipotez: 1. Przychylne nastawienie Kreisky'ego do Polski wynikało z jego wewnętrznego przekonania o potrzebie współpracy ze Wschodem, nie zaś z warunków, jakie stwarzała strona polska poszukująca po wojnie współpracy politycznej i handlowej z państwami demokratycznymi. 2. Dyplomacja ministra, a później kanclerza Kreisky'ego wobec Polski koncentrowała się na budowie niezależności wobec EWG, przekonaniu, że państwa wschodnie sąsiadujące z Austrią, ze swym systemem gospodarczym i politycznym mogły stanowić przeciwwagę rozwoju Europy Zachodniej i alternatywę dla integracji polityczno-ekonomicznej Austrii z Niemcami. 3. Państwa wschodnie, w tym Polska, mogły uczestniczyć w budowie nowej tożsamości austriackiej, poprzez promocję osiągnięć kultury i odnoszenie się do wspólnych wartości środkowoeuropejskich. 4. Przychylne nastawienie Kreisky'ego wobec państw komunistycznych, w tym Polski, wynikało z poglądów politycznych i doświadczeń emigracyjnych zdobytych w czasie II wojny światowej i prac nad *Traktatem państwowym*. 5. Na tle pozostałych krajów w regionie Polska oceniana była pozytywnie, postrzegano ją jako lidera i inicjatora przemian politycznych i społecznych. 6. Kanclerz przyjął, że równomierny rozwój wschodnich sąsiadów służy rozwojowi Austrii. Dysporporcje pomiędzy demokratycznym Zachodem i komunistycznym Wschodem mogły wpłynąć na Wiedeń niekorzystnie. Kreisky podkreślał tempo odbudowy naszego kraju po stratach demograficznych i ekonomicznych doznanych w wyniku II wojny światowej. Jako obiecujący postrzegał potencjał polityczny i ambicje polskich przywódców, choć realizowane reformy i poszczególne etapy rozwoju gospodarczego często oceniał krytycznie.

Badania dotyczące polityki zagranicznej Bruno Kreisky'ego wobec Polski, a nawet szerzej wobec państw komunistycznych, nie zostały dotychczas przeprowadzone. Historyków austriackich bardziej interesowały wątki polityki bliskowschodniej lub stosunek Austrii do ZSRR. Brak też współcześnie publikacji oceniających ogólnie powojenne stosunki polsko-austriackie lub politykę

sąsiedztwa w szerszym kontekście¹. Podobnie jest po stronie polskiej. Polityka zagraniczna Bruno Kreisky'ego nie cieszyła się w naszym kraju zainteresowaniem, tak jak relacje Wiednia z krajami komunistycznymi po roku 1945².

2 kwietnia 1953 r. kanclerzem Austrii został przedwojenny działacz chadecki Julius Raab, który utworzył rząd z socjalistami. Wśród nich czołowe miejsce zajmował Bruno Kreisky, uczestniczący w pracach na rzecz podpisania *Traktatu państwowego* i przewidujący potrzebę nawiązania szerszej współpracy z państwami komunistycznymi. W latach 1959–1966 Kreisky, jako minister spraw zagranicznych, rozpoczął serię wizyt w państwach wschodnich, dając impuls do rozwoju stosunków bilateralnych. Koalicja została utrzymana do roku 1970, kiedy Kreisky stanął na czele rządu. Choć do tej chwili kolejnym rządów przewodzili konserwatyści: Julius Raab, Alfons Gorbach, Josef Klaus, socjaliści

¹ M. Graf, *Österreich und die DDR 1949–1990 Politik und Wirtschaft im Schatten der deutschen Teilung*, Wien 2016; *Österreich im Kalten Krieg. Neue Forschungen im internationalen Kontext*, Hg. M. Graf, A. Meisinger, Göttingen 2016; P. Rugenthaler, *The Concept of Neutrality in Stalin's Foreign Policy, 1945–53*, Harvard 2015; P. Ullmann, *Eine schwierige Nachbarschaft. Die Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Tschechoslowakei 1945–1968*, Wien 2006; D. Schriffl, *Tote Grenze oder lebendige Nachbarschaft? Österreichisch-slowakische Beziehungen 1945–1968*, Wien 2012; *Prager Frühling. Das internationale Krisenjahr 1968. Beiträge*, Hg. S. Karner, Veröffentlichungen des Ludwig Boltzmann-Instituts für Kriegsfolgen-Forschung, Sonderband 9/1, Köln–Weimar–Wien 2008; M. David, *Österreichisch-tschechoslowakische Beziehungen 1945 bis 1974 unter besonderer Berücksichtigung aktueller Themen*, Dissertation, Wien 2002; T. Baranyi, M. Graf, M. Krajczar, I. Lehner, *A Masterpiece of European Détente? Austrian-Hungarian Relations from 1964 until the Peaceful End of the Cold War*, „Zeitgeschichte” 2014, t. XLI, Nr. 5, s. 311–338.

² P. Franaszek, *Die Handelsbeziehungen zwischen der Volksrepublik Polen und Österreich in der Zeit von 1945–1989*, [w:] *Zarte Bande: Österreich und die europäischen planwirtschaftlichen Länder. Delicate relationship*, Hg. G. Enderle-Burcel, Wien 2006; J. Gajdek, *Der mittelbare Nachbar. Österreichvorstellungen in Polen 1970–1995*, [w:] *Mit anderen Augen gesehen. Internationale Perzeptionen Österreichs 1955–1990 (Österreichische Nationalgeschichte nach 1945)*, Hg. O. Rathkolb, O. M. Maschke, S. A. Lütgenau, Wien–Köln–Weimar 2002; W. Borodziej, *Die Volksrepublik Polen und Österreich 1948–1956*, [w:] *Der Österreichische Staatsvertrag 1955. International Strategie, rechtliche Relevanz, nationale Identität*, Hg. A. Suppan, G. Stourzh, W. Mueller, Wien 2005; E. Bryl-Warewicz, *Stosunki polsko-austriackie po II wojnie światowej*, [w:] *Wiktoria wiedeńska i stosunki polsko-austriackie w latach 1683–1983*, red. W. Śladkowski, A. A. Witusik, Lublin 1983.

mieli w tym czasie swoich prezydentów i przygotowywali się do przejęcia władzy (Karl Renner, Theodor Körner, Adolf Schärff). W obozie socjalistycznym następowały wówczas zasadnicze zmiany ideologiczne. Przede wszystkim austriaccy socjaliści w uchwalonym w Wiedniu w roku 1958 tzw. nowym programie akcentowali współpracę z katolikami, umożliwiając tym samym osobom praktykującym włączenie się w nurt życia partyjnego. Polityka ta przyniosła dalekosiężne korzyści. Koniec epoki współpracy dwóch najsilniejszych partii politycznych, których elektorat sięgał 95% wyborców, przypada na schyłek lat sześćdziesiątych. Rząd Klausea prowadził zachowawczą politykę zagraniczną, dawał nadzieję stowarzyszenia Austrii z EWG i poprawy stosunków z Włochami. Poważny wpływ na przemiany polityczne w Austrii wywarły wydarzenia roku 1968. Zapoczątkowały je ruchy młodzieżowe, które wyrażały protest nie tylko przeciwko starym strukturom politycznym w kraju, lecz domagały się wyjaśnienia afer politycznych i ochrony środowiska naturalnego. Bruno Kreisky, który od roku 1967 przewodniczył austriackim socjalistom, umiejętnie wykorzystywał w działalności politycznej różnego rodzaju nadużycia i niezręczności rządu Klausea, a zwłaszcza afery gospodarcze³.

„Politykę dobrego sąsiedztwa” formułowano i realizowano na tle skomplikowanych wewnętrznych i zagranicznych uwarunkowań już u schyłku lat pięćdziesiątych XX w.⁴ Należało wówczas określić zasady, na jakich państwo austriackie będzie prowadziło stosunki z państwami komunistycznymi, z którymi dodatkowo miało zatargi polityczne sięgające czasów II wojny światowej. Najtrudniejsze do poprawy były relacje z Czechosłowacją. Okres okupacji Austrii na dziesięć lat zamroził rozmowy dotyczące choćby kwestii roszczeń, mniejszości narodowych czy spornych terytoriów. Rozstrzygnięcia dotyczące tej problematyki zawierały zapisy *Traktatu państwowego* z 1955 r. Do roku 1965 większość spornych kwestii została załatwiona w duchu poprawy i dalszego rozwoju stosunków dwustronnych, głównie dzięki serii wizyt roboczych zwiastujących m.in. poprawę wymiany handlowej.

Ambitne plany Kreisky’ego zaczęły przynosić owoce już na początku lat siedemdziesiątych. W dobie przygotowań do szczytu KBWE Austria traktowana

³ K. Fiedor, *Droga Austriaków do II Republiki*, [w:] *Polska – Austria. Drogi porozumienia*, red. K. A. Kuczyński, A. Kozłowski, B. Miązek, Łódź 1999, s. 303.

⁴ E. Röhrlich, *Kreiskys Aussenpolitik. Zwischen österreichischer Identität und internationalen Programm, Zeitgeschichte im Kontext 2*, Göttingen 2009.

była jako lider państw małych i niezaangażowanych, głównie dzięki swej polityce aktywnej neutralności. Debaty publiczne koncentrowały się po wojnie wokół tematu kooperacji z pozostałymi państwami europejskimi. Polemika dotycząca kierunku zmian zarówno w polityce zagranicznej, jak i reform wewnątrz kraju przywoływała w Austrii pytania o tożsamość. „Westernizacja”, czyli podążanie w ślady innych państw zachodnich, pozostawała w opozycji do przyjętej po roku 1955 zasady wieczystej neutralności. Zdaniem Kreisky’ego udział w strukturach politycznych i ekonomicznych integrującej się Europy był bezkrytycznym przyjmowaniem wzorów narzuconych z zewnątrz, stojącym w sprzeczności z zasadą samostanowienia państwa.

W niniejszej pracy wykorzystałam narzędzia badawcze z warsztatu historyka i politologa. Zastosowałam metodę analizy i syntezy. Dodatkowo uzupełniłam prowadzone badania o metodę instytucjonalno-prawną (akty prawne dotyczące kompetencji kreowania polityki zagranicznej i traktaty państwowe będące efektem stosunków Kreisky’ego z Warszawą). Wykorzystałam również metodę statystyczną w odniesieniu do problematyki wymiany handlowej Polski z Austrią i krytyczną analizę dyskursu do badania recepcji dyplomacji kanclerza w polskim dyskursie publicznym. W rozdziałach dotyczących lat 1970–1983 posłużyłam się także politologiczną analizą decyzyjną.

Podstawą badań, w ramach wyznaczonych pytań badawczych, była krytyczna analiza materiałów archiwalnych. Sięgam w pracy po dokumenty już opublikowane po polsku, niemiecku i angielsku, ale w dużym stopniu opieram się na własnej kwerendzie archiwalnej. Najważniejsze wykorzystane źródła zostały wytworzone przez Bruno Kreisky’ego, ministra i kanclerza, a także przez władze partyjne i państwowe PRL. Archiwalia austriackie przybliżające dyplomację Bruno Kreisky’ego pochodzą ze Stiftung Bruno Kreisky Archiv i Österreichisches Staatsarchiv, Archiv der Republik, Bundesministerium für Auswärtige Angelegenheiten z Wiednia. Fundacja imienia kanclerza, udostępniająca materiały związane z działalnością socjalistycznego polityka, posiada dokumentację całej spuścizny zawodowej Bruno Kreisky’ego. Na potrzeby rozprawy wykorzystałam materiały związane z realizowaną wobec Polski polityką zagraniczną, zawarte w *Länderboxen Polen*⁵. Jest to w sumie sześć zbiorów z podziałem na

⁵ Katalog Archiwum Fundacji Bruno Kreisky’ego dostępny jest na <http://www.kreisky.org/ressourcen/bestaende/bestand-bruno-kreisky/aussenpolitik/laenderboxen-a-z.html> [dostęp: 12.01.2018].

lata (1981–1983, 1985), (1980–1981), (1977–1979), (1974–1977), (1961, 1963, 1965, 1973) i *Humanitäre Fälle*. Ponadto uwzględniłam również zbiór dotyczący korespondencji z Willy Brandtem *Prominentkorrespondenz, Willy Brandt I*. Drugą grupą materiałów wiedeńskich jest zbiór dostępny w Österreichisches Staatsarchiv. Wykorzystałam archiwalia dokumentujące problematykę polskiego kryzysu i relacji austriacko-polskich w latach 1980–1984.

Odrębną grupę materiałów źródłowych stanowią teksty autorstwa Bruno Kreisky'ego. Są to zarówno pamiętniki polityka, jak i krótsze teksty publicystyczne, które przygotowywał w formie komentarzy do wizyt w Polsce. Wśród nich do najważniejszych należą: *Chance Mitteleuropa*; *Die Zeit in der wir leben. Betrachtungen zur internationalen Politik*; *Im Strom der Politik. Erfahrungen eines Europäers*; *Österreich und Europa. Wie können wir am wirtschaftlichen Zusammenschluss der europäischen Länder teilnehmen*; *Österreich und die aktuelle Entwicklung im Donaauraum*; *Politik braucht Visionen, Aufsätze, Reden Und Interviews zu aktuellen weltpolitischen Fragen*; *Zwischen den Zeiten. Erinnerungen aus fünf Jahrzehnten*⁶. Wspomnienia te są bardzo ciekawym uzupełnieniem źródeł archiwalnych. Kreisky szczegółowo wyjaśnia filozofię swojej polityki, zwłaszcza w kontekście „polityki sąsiedztwa” i relacji z państwami komunistycznymi. Materiały te powstawały w całym okresie jego aktywności politycznej. Pierwsze publikacje, z lat 1963–1968, to wykładnia polityki neutralności przygotowana na potrzeby debaty z chadeckim rządem i zarazem próba uzasadnienia konieczności pozostawania poza integrującymi się strukturami wspólnot europejskich. Publikacja *Die Zeit in der wir leben. Betrachtungen zur internationalen Politik* z roku 1978 stanowi uzupełnienie trzech autobiografii, jakie powstały w latach siedemdziesiątych przy udziale kanclerza. Sprawy polskie i relacje z państwami komunistycznymi są wątkiem pobocznym w tej narracji. Najważniejsze spośród wspomnień kanclerza powstały po jego odejściu

⁶ B. Kreisky, *Österreich und Europa. Wie können wir am wirtschaftlichen Zusammenschluss der europäischen Länder teilnehmen*, Wien 1963; idem, *Österreich und die aktuelle Entwicklung im Donaauraum*, [w:] *Kreisky Reden I*, Wien 1965; idem, *Chance Mitteleuropa*, Wien 1968; idem, *Die Zeit in der wir leben. Betrachtungen zur internationalen Politik*, Wien 1978; idem, *Politik braucht Visionen, Aufsätze, Reden Und Interviews zu aktuellen weltpolitischen Fragen*. Mit einem Vorwort von Walter Jens, Bonn 1982; idem, *Zwischen den Zeiten. Erinnerungen aus fünf Jahrzehnten*, Berlin 1986; idem, *Im Strom der Politik. Erfahrungen eines Europäers*, Wien 1988.

z urzędu, w latach 1986 i 1988. Polska zajmuje w nich ważne miejsce, a stosunki z Warszawą wielokrotnie przywoływano i opisywano jako partnerskie.

Polskie źródła archiwalne wykorzystane w pracy pochodzą z Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Warszawie. Są to materiały dostępne w zbiorze *Departament IV – Austria* i koncentrują się wokół polsko-austriackich relacji z lat 1945–1985. Materiały te uzupełniłam źródłami drukowanymi ze zbiorów: *Polska w dokumentach z archiwów rosyjskich 1949–1953*; *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989. Wybór dokumentów*; *Polskie dokumenty dyplomatyczne z lat 1970–1979*; *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. 1 (sierpień 1980 – marzec 1981)⁷. Baza źródeł drukowanych do badań nad polityką zagraniczną Polski po 1945 r. skupia się w głównej mierze na materiałach opublikowanych w zbiorach PAN i PISM. Wśród ważniejszych publikacji dokumentujących proces decyzyjny w sferze relacji z zagranicą znajdują się: *Dokumenty do dziejów PRL. Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949–1970*⁸; *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PRL – ZSRR, 1956–1970*⁹; *Dokumenty do dziejów PRL. Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947–1948*¹⁰; *Polska w dokumentach z archiwów rosyjskich 1949–1953*¹¹ i *Zbiór Dokumentów* pod redakcją Juliana Makowskiego. Na potrzeby tej publikacji wykorzystałam także amerykańskie dokumenty seryjne *Foreign Relations of the United States* za lata 1946–1955.

Odrębna grupa materiałów źródłowych to prasa i periodyki wydawane w latach 1945–1990. Odnoszą się one zarówno do oceny polityki zagranicznej Austrii, jak i samego Bruno Kreisky’ego. Staralam się dotrzeć do jak największej

⁷ *Polska w stosunkach międzynarodowych 1945–1989. Wybór dokumentów*, red. J. Zając, Warszawa 2005; *Polskie dokumenty dyplomatyczne z 1973 roku*, red. P. Majewski, Warszawa 2006; *Przed i po 13 grudnia. Państwa bloku wschodniego wobec kryzysu w PRL 1980–1982*, t. I, (sierpień 1980 – marzec 1981), red. Ł. Kamiński, Warszawa 2006.

⁸ *Dokumenty do dziejów PRL, Zeszyt 13, Centrum władzy. Protokoły posiedzeń kierownictwa PZPR. Wybór z lat 1949–1970*, oprac. A. Dudek, A. Kochański, K. Persak, Warszawa 2000.

⁹ *Tajne dokumenty Biura Politycznego. PRL – ZSRR, 1956–1970*, red. A. Paczkowski, Londyn 1998.

¹⁰ *Dokumenty do dziejów PRL. Protokoły posiedzeń Biura Politycznego KC PPR 1947–1948*, red. A. Kochański, Warszawa 2002.

¹¹ *Polska w dokumentach z archiwów rosyjskich 1949–1953*, red. A. Noskova, A. Kochański, A. Paczkowski, A. Muraszko, Warszawa 2000.

liczby publikacji prasowych charakteryzujących choćby wybrane wątki dyplomacji kanclerza. Materiałów tych powstało najwięcej w latach 1977–1981. Polska Agencja Prasowa chętniej niż poprzednio publikowała wówczas przedruki prasy zachodniej dotyczące spraw austriackich i relacji Wiednia z państwami komunistycznymi¹². Wstępną kwerendę prasową na temat postaci austriackiego polityka przygotował i opublikował Dariusz Lechański, uzupełniono ją o dodatkowe wzmianki pochodzące z okresu po roku 1997¹³.

Bruno Kreisky był jedną z najważniejszych postaci w życiu politycznym dwudziestowiecznej Austrii. Nic więc dziwnego, że liczba prac charakteryzujących jego działalność jest imponująca i rośnie z każdym rokiem. Pierwsze biografie ukazały się wraz z początkiem sprawowania przez Kreisky'ego urzędu kanclerskiego. Publikacje te powstawały przy udziale samego kanclerza. W roku 1972 Victor Reimann, dziennikarz tabloidu „Kronen Zeitung”, wydał pierwszą przekrojową biografię: *Bruno Kreisky: Das Porträt eines Staatsmannes*¹⁴. Dwa lata później Paul Lendvai i Karl Heinz Ritschel opublikowali książkę o tym samym tytule. Autorzy ocenili jako dyskusyjny wpływ kanclerza i jego asystentki Marietty Toberg na powstawanie tej biografii. Do lat dziewięćdziesiątych pojawiło się wiele prac napisanych przez bliskich współpracowników Kreisky'ego,

¹² B. Kreisky, *Dwudziestolecie Traktatu państwowego*, „Austria – Polska. Czasopismo Gospodarczo-Kulturalne” 1975, nr 94, s. 15; idem, *Przemówienie [podczas spotkania w pałacu Rady Ministrów 25 VI 1973 roku]*, „Trybuna Ludu” 1973, nr 176, s. 4; idem, *Przemówienie*, 30 IX 1974, „Trybuna Ludu” 1974, nr 274, s. 2; idem, *Wywiad dla telewizji izraelskiej emitowany w XI 1975 r.*, „Zeszyty Dokumentacyjne. Seria Biograficzna” [PAP, Warszawa] 1976, nr 2 (35) s. 24–26; idem, *Z Polską wiązałem zbyt duże nadzieje*, „Prawo i Życie” 1991, nr 32, s. 13.

¹³ D. Lechański, *Bruno Kreisky w prasie polskiej*, „Zbliżenia Polska – Niemcy” 1997, nr 3, s. 50–54.

¹⁴ V. Reimann, *Bruno Kreisky: Das Porträt eines Staatsmannes*, Wien 1972; P. Lendvai, H. Ritschel, *Kreisky: Porträt eines Staatsmanns*, Berlin 1974; H. Fischer, *Die Kreisky-Jahre, 1967–1983*, Wien 1999; E. Bielka, P. Jankowitsch, H. Thalberg, *Die Äre Kreisky: Scherpunkte der österreichischen Aussenpolitik*, Wien 1983; S. Klein-Löw, *Bruno Kreisky. Ein Porträt in Worten*, Wien 1983; H. P. Secher, *Bruno Kreisky: Chancellor of Austria. A Political Biography*, Pittsburg 1993; P. Malina, „Imagination Is More Than Knowledge”. *Bruno Kreisky's Life as Biography*, [w:] *The Kreisky Era in Austria. Contemporary Austrian Studies*, eds. G. Bischof, F. Plasser, O. Rathkolb, New Brunswick, 1994, s. 205–221; J. Vansant, *Challenging Austria's Victim Status: National Socialism and Austrian Personal Narratives*, „The German Quarterly” 1994, t. LXVII, No 1, s. 38–57.

dziennikarzy, rzadziej historyków (byli to Erich Bielka, Peter Jankowitsch, Hans Thalberg, Wolfgang Petrisch, Herbert Pierre Secher, Hanz Fischer). Nowe spojrzenia na dyplomację kanclerza pojawiły się po jego śmierci, już w latach dziewięćdziesiątych. Peter Malina zwracał uwagę na wątek imigrancki kariery polityka, natomiast językoznawca Jacqueline Vansant komentowała wpływ nazizmu na filozofię polityki przyszłego kanclerza.

Najnowsze badania dotyczące Bruno Kreisky'ego koncentrują się głównie wokół jego dokonań w sferze spraw międzynarodowych. Jak słusznie zauważył jeden z izraelskich badaczy, w większości publikacji dotyczących spraw międzynarodowych i powojennej Austrii Kreisky jest przedstawiany jako osoba najbardziej wpływowa¹⁵. Jedną z podstawowych prac, jaka powstała po zakończeniu kariery politycznej kanclerza, jest trzypięciotomowa autobiografia, skomasywana w tomie angielskojęzycznym do jednego woluminu. Stanowi ona punkt odniesienia dla osób zajmujących się współczesną polityką zagraniczną Austrii. Najważniejsze w tej pracy jest przybliżenie tego, w jakich warunkach i pod wpływem jakich osób kształtowały się poglądy polityczne i filozofia polityki przyszłego męża stanu¹⁶. Przedmowę do części angielskojęzycznej przygotował wybitny austriacki historyk zajmujący się dziejami najnowszych – Olivier Rathkolb¹⁷. Kolejną współczesną biografią jest praca Wolfganga Petrischa: *Bruno Kreisky: Die Biografie*¹⁸. Petrisch był wieloletnim asystentem kanclerza i dzięki wspomnianej książce dowiadujemy się wiele o detalach związanych z podejmowaniem przezeń decyzji politycznych. Najważniejszym współczesnym wydawnictwem ujmującym całokształt polityki zagranicznej Kreisky'ego jest jednak praca Elisabeth Röhrlich, *Kreiskys Aussenpolitik. Zwischen österreichischer Identität und internationalen Programm*, wydana w Getyndze w roku

¹⁵ D. Aschheim, *Bruno Kreisky and the Paradoxes of Jewishness, Socialism and the Middle East Conflict*, Jerusalem 2015.

¹⁶ *Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr. Era and Aftermath, Wissenschaftliche Begleitpublikation zur 240. Sonderausstellung des Historischen Museums der Stadt Wien 18. September bis 15. November 1998*, Wien 1998; *Auf dem Weg zur Staatspartei. Zur Geschichte und Politik der SPÖ seit 1945*, Hg. P. Pelinka, G. Steger, Wien 1988.

¹⁷ J. Lewis, O. Rathkolb, *The Struggle for Democratic Austria: Bruno Kreisky on Peace and Social Justice*, New York 2000; *Der Junge Kreisky. Schriften, Reden, Dokumente 1931–1945*, Hg. O. Rathkolb, I. Etzersdorfer, Wien 1986, s. 136–147.

¹⁸ W. Petrisch, *Bruno Kreisky: Die Biografie*, Wien 2011.

2009¹⁹. Jest to praca najszerzej ujmująca całokształt polityki zagranicznej prowadzonej przez kanclerza. Niestety wątek relacji z państwami wschodnimi, w tym z Polską, stanowi w niej tylko margines poszukiwań badawczych. Książka pokazuje jednak ogrom starań podejmowanych przez kanclerza i motywacje, jakie nim kierowały na przestrzeni kilkunastu lat sprawowania urzędu. Wiele materiałów ukazało się w Austrii w setną rocznicę urodzin kanclerza, w roku 2011. Cykl wystaw, seminariów i publikacji przybliżał sylwetkę polityka. Główne zasługi miało w tych działaniach wiedeńskie Archiwum Bruno Kreisky'ego. Poza udostępnianiem materiałów dotyczących dyplomacji kanclerza, pracownicy archiwum realizowali szereg projektów badawczych. Obecnie największy z nich koncentruje się wokół polityki Kreisky'ego wobec Tyrolu Południowego.

Wśród prac austriackich ujmujących ogół stosunków austriackich z państwami sąsiadującymi wymienić należy badania Oliviera Rathkolba, Güntera Bischofa, Arnolda Suppana, Petera Ruggenthalera, Stefana Kranera i Alexandra Burki. Są to najnowsze badania ukazujące rozwój Europy Środkowej z perspektywy Wiednia, choć nie brakuje też w ostatnich latach prac relacjonujących powojenną historię Austrii z perspektywy Budapesztu, Pragi czy Sofii²⁰. W obchodzeniu się ze środkowoeuropejskimi krajami satelickimi ZSRR Austria trzymała się zasadniczo jednej reguły – chodziło o to, by odbudować poprawne

¹⁹ E. Röhrlich, *Kreiskys Aussenpolitik. Zwischen österreichischer Identität und internationalen Programm, Zeitgeschichte im Kontext 2*, Göttingen 2009; eadem, *A Century in a Lifetime: Biographical Approches to Bruno Kreisky (1911–1990)*, [w:] *Austrian Lives*, eds. G. Bischof, F. Plasser, E. Maltschnig, Innsbruck 2012, s. 10–21.

²⁰ *Austria's International Position After the End of the Cold War. Contemporary Austrian Studies*, vol. 22, eds. G. Bischof, F. Karlhofer, New Orleans 2013; P. Bachmaier, *Austrian-Bulgarian Cultural relations*, [w:] *Peaceful Coexistence or Iron Curtain? Austria, Neutrality and Eastern Europe in the Cold War and Détente, 1955–1989*, eds. A. Suppan, W. Mueller, Wien 2009, s. 487–508; *Der Österreichische Staatsvertrag 1955...*; B. Bailer, *Widerstand, Opfermythos und die Folgen für die Überlebenden*, [w:] *Die Moskauer Deklaration 1943. Österreich wieder herstellen*, Hg. S. Karner, A. O. Tschubarjan, Wien–Köln–Weimar 2015, s. 162–177; A. Burka, *Was blieb vom Fenster in den Westen? Zur Auslandskulturpolitik Österreichs in Ostmitteleuropa seit 1945 am Beispiel Polens und der Tschechoslowakei/Tschechiens*, Frankfurt am Main 2012; A. Gémes, *Austrian-Hungarian relations, 1945–1989*, [w:] *Peaceful Coexistence or Iron Curtain?...*, s. 310–335; E. Schmidl, J. Sheehan, *What Does it Mean To Be Neutral? Postwar Austria from a Comparative Perspective*, [w:] *Austria's International Position...*

z nimi relacje²¹. Początki „polityki sąsiedztwa” *Nachbarschaftspolitik* opierały się na współpracy z Jugosławią, Polską i Czechosłowacją, a w dalszej kolejności z pozostałymi sąsiadami o komunistycznych reżimach. Polska, poza aktywnością polityczną i ambicjami współpracy z państwami zachodnimi, była postrzegana jako państwo, które pomimo dotkliwych strat poniesionych w wyniku II wojny światowej, potrafiło odbudować swą gospodarkę na tyle, aby rozwijać się w ramach gospodarki centralnie planowanej na równi z sąsiadami. Podkreślano również bogactwo jej surowców i tradycje wymiany handlowej z okresu międzywojennego.

Polskie materiały źródłowe to przede wszystkim dokumenty archiwalne pochodzące z Ministerstwa Spraw Zagranicznych wraz z placówkami zagranicznymi działającymi w Austrii, zawierające obszerne oceny dyplomacji kanclerza. Fragmenty zwracające uwagę na zagadnienia niewygodne w kontekście dalszego propagowania, komentarze odautorskie najwyższych urzędników państwowych czy dyrektorów IV Departamentu, prośby o przesłanie treści do wiadomości większej grupy osób lub interwencje z powodu negatywnych dla Polski reakcji stanowią największą grupę materiałów²². W rozpatrywanym aspekcie notatki prasowe, materiały Polskiej Agencji Prasowej, felietony, korespondencje czy wywiady, dawały pewien margines swobody w uzupełnianiu wiedzy na temat Kreisky’ego i przekazywaniu jej bądź utrwalaniu w świadomości społecznej, pod warunkiem, że pochodziły od autorów przebywających w charakterze stałych korespondentów w Austrii, a nie stanowiły jedynie powielenia informacji z Warszawy. Ich liczba i jakość wiązały się z decyzją oddelegowania do Wiednia stałych korespondentów prasowych, co nastąpiło po intensyfikacji stosunków dyplomatycznych w drugiej połowie lat siedemdziesiątych. Sam fakt przyjęcia przez kierownictwo ZSRR priorytetów w poszukiwaniu nowych dróg współpracy z Zachodem i postrzeganiu państw neutralnych, jako tych, z którymi można i należy nawiązać szerszą współpracę, nie pozostawał przy tym bez znaczenia²³.

²¹ O. Rathkolb, „Europa mit der Seele suchen”. Bruno Kreiskys andere Europa-Visio-nen, [w:] Bruno Kreisky. Seine Zeit und mehr..., s. 87–105.

²² M. Mazur, *Propagandowy obraz świata. Polityczne kampanie prasowe w PRL w latach 1956–1980. Model analityczno-koncepcyjny*, Warszawa 2003, s. 57; A. Pawlicki, *Kompletna szarość. Cenzura w latach 1965–1972. Instytucja i ludzie*, Warszawa 2001.

²³ J. Tebinka, *Uzależnienie czy suwerenność? Odwilż październikowa w dyplomacji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej 1956–1961*, Warszawa 2010, s. 158–160.

Dodatkowym zbiorem polskich przekazów relacjonujących działania Bruno Kreisky'ego są materiały pamiętnikarskie, publikacje prasowe i publicystyka. Dyplomacja kanclerza została w ostatnich latach częściowo opracowana w publikacjach naukowych i popularnonaukowych²⁴. Wzięto również po uwagę dotychczasowe badania historycznych dziejów powojennej Austrii. Wielokrotnie pojawiała się tam w kontekście problematyki neutralności i rozwoju II Republiki postać Kreisky'ego, chociażby w postaci krótkich jego ocen²⁵.

Polskie źródła pamiętnikarskie w ograniczonym stopniu ukazują mechanizmy decyzyjne wśród najwyższych urzędników państwowych, częściej roszady kadrowe, oceny kryzysów politycznych i osobisty udział decydentów w sprawach polityki zagranicznej. Wśród istotnych publikacji źródłowych tego rodzaju wymienić należy choćby: P. Jaroszewicza, *Przerywam milczenie 1939–1989*; J. Stempowskiego, *Dziennik podróży do Austrii i Niemiec*; M. Rakowskiego, *Dzienniki polityczne*; J. Winiewicza, *Co pamiętam z długiej drogi życia*; M. Naszkowskiego, *Pamiętniki czasu wojny*; L. Krzemień, *Czas wojny*; F. Mantla, *Wachlarz wspomnień*; E. Noworyty, *Polityka i dyplomacja – wspomnienia ambasadora*; A. Rapackiego, *Przemówienia, artykuły, wywiady*²⁶.

²⁴ Dotychczasowe badania archiwalne dotyczące polskich ocen działalności Bruno Kreisky'ego znajdują się w: A. Kisztełińska-Węgrzyńska, *Stosunki austriacko-polskie 1945–1989. Wybór dokumentów*, „Niemcy – Austria – Szwajcaria. Rocznik Katedry Badań Niemcoznawczych UŁ” [Łódź] 2012, t. V, s. 237–248 i eadem, *Z historii stosunków polsko-austriackich w latach 70. XX w. Wizyty kanclerza Bruno Kreisky'ego w Polsce*, „Przegląd Zachodni” 2015, nr 1.

²⁵ Wśród polskich prac mówiących o powojennej Austrii i częściowo odnoszących się do działalności politycznej Bruno Kreisky'ego wymienić należy: J. Kozeński, *Austria 1918–1968: dzieje społeczne i polityczne*, Warszawa 1970; H. Wereszycki, *Historia Austrii*, Wrocław 1986; K. Fiedor, *Austria. Od gospodarki żarowej do Unii Europejskiej*, Łódź 2000; G. Miśkiewicz, *Bruno Kreisky w polskich, niemieckich i austriackich encyklopediach i leksykonach*, „Niemcoznawstwo” 2009, nr 17, s. 303–310.

²⁶ P. Jaroszewicz, B. Roliński, *Przerywam milczenie... 1939–1989*, Warszawa 1991; J. Stempowski, *Dziennik podróży do Austrii i Niemiec*, Rzym 1946; M. Rakowski, *Dzienniki polityczne 1981–1983*, t. VIII, Warszawa 2004; A. Rapacki, *Przemówienia, artykuły, wywiady 1957–1968*, Warszawa 1982; L. Krzemień, *Czas wojny*, Warszawa 1980; F. Mantel, *Wachlarz wspomnień*, Paryż 1980; E. Noworyta, *Polityka i dyplomacja – wspomnienia ambasadora*, Łódź 2008.

Wśród najważniejszych publikacji odnoszących się do polskiej powojennej dyplomacji wymienić należy pracę zbiorową *Historia dyplomacji polskiej 1944/1945–1989*, tom szósty, pod redakcją Waldemara Michowicza i Wojciecha Materskiego, a także prace Wandy Jarząbek, Andrzeja Skrzypka i Andrzeja Paczkowskiego²⁷. Ponadto wykorzystałam badania Andrzeja Pilcha i Stanisława Władysława Kucharskiego. Choć są to prace dotyczące jedynie wybranych wy-cinków w relacjach dwustronnych, to nie można ich pominąć analizując całość kształt stosunków Wiednia i Warszawy²⁸. Prac zbiorowych ujmujących ogół powojennych relacji polsko-austriackich powstało w Polsce wiele. Stanowią one głównie pokłosie konferencji odnoszących się do wątków ze wspólnej historii. Do najważniejszych należą: *Wiktoria wiedeńska i stosunki polsko-austriackie w latach 1683–1983*; *Polska – Austria. Drogi porozumienia*; *Z dziejów Austrii i stosunków polsko-austriackich*; *Polscy dyplomaci w Wiedniu 1515–2015*. *Polnische Diplomaten in Wien*; *Austria w polskim dyskursie publicznym po 1945 roku*. *Österreich nach 1945 im polnischen öffentlichen Diskurs*²⁹.

-
- ²⁷ *Historia dyplomacji polskiej, 1944/1945–1989*, t. VI, red. W. Materski, W. Michowicz, Warszawa 2010; W. Jarząbek, *Polska wobec Konferencji Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Plany i rzeczywistość 1964–1975*, Warszawa 2008; eadem, *PRL w politycznych strukturach Układu Warszawskiego w latach 1955–1980*, Warszawa 2008; eadem, *Polska Rzeczpospolita Ludowa wobec polityki wschodniej Republiki Federalnej Niemiec w latach 1966–1976. Wymiar dwustronny i międzynarodowy*, Warszawa 2011; A. Skrzypek, *Dyplomatyczne dzieje PRL w latach 1956–1989*, Warszawa 2010; idem, *Mechanizmy klientelizmu. Stosunki polsko-radzieckie 1965–1989*, Pułtusk–Warszawa 2008; A. Paczkowski, *Pół wieku dziejów Polski*, Warszawa 1995.
- ²⁸ A. Pilch, *Losy Polaków w Austrii po II wojnie światowej 1945–1955*, Wrocław 1994; idem, *Studia młodzieży polskiej w Austrii 1919–1980*, Kraków 2008; idem, *Rola 2 Korpusu Polskich Sił Zbrojnych w Austrii po II wojnie światowej*, [w:] *Polska – Austria. Drogi porozumienia...*, s. 274–284; S. W. Kucharski, *Fundacja Dom Polski w Wiedniu*, [w:] *Austria i relacje polsko-austriackie w XX/XXI wieku*, red. A. Kiszteńska-Węgrzyńska, K. A. Kuczyński, Łódź 2014; S. W. Kucharski, *Stowarzyszenia polskie w Wiedniu po II wojnie światowej*, [w:] *Polska – Austria. Drogi porozumienia...*, s. 122–127; S. W. Kucharski, *Polacy i Polonia w rdzennej Austrii w XIX i XX wieku*, Lublin 1994.
- ²⁹ *Wiktoria wiedeńska i stosunki polsko-austriackie...*; *Polska – Austria. Drogi porozumienia...*; *Z dziejów Austrii i stosunków polsko-austriackich*, red. Z. Tomkowski, Łowicz 2000; *Austria i relacje polsko-austriackie...*; *Polscy dyplomaci w Wiedniu 1515–2015*. *Polnische Diplomaten in Wien*, red. B. Dybaś, Wiedeń 2015; *Austria w polskim dyskursie publicznym po 1945 roku*. *Österreich nach 1945 im polnischen öffentlichen Diskurs*, red. A. Kiszteńska-Węgrzyńska, Kraków 2016.

W pracy wykorzystałam również fragmenty publikacji omawiających badania archiwalne przeprowadzone przeze mnie w latach 2008–2016: *Działalność dyplomacji amerykańskiej na rzecz podpisania Traktatu z Austrią z maja 1955 roku*; *Pierwsza wizyta Bruno Kreisky'ego w Polsce z 1–3 III 1960 roku w świetle dokumentów Ministerstwa Spraw Zagranicznych*; *Wizyty kanclerza Bruno Kreisky'ego w Polsce*; *Bruno Kreisky w polskim dyskursie publicznym w latach 1956–1983*; *Partner na trudny czas. Obraz Austrii z perspektywy materiałów Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1980–1983*³⁰.

Przyjęty w rozprawie układ rozdziałów wynika ze specyfiki prezentowanego tematu i chronologii. Tytuł pracy wskazuje, że jej przedmiotem będą lata 1959–1983. Zasadnicza jej część dotyczy właśnie tego okresu. Ze względu na konieczność wprowadzenia do tematu relacji dwustronnych omówiłam także lata 1945–1958, kiedy doszło do ustanowienia placówek dyplomatycznych. Podobnie uczniłam w przypadku rozwoju kariery politycznej Bruno Kreisky'ego, zasięg chronologiczny wydarzeń opisanych w rozdziale drugim sięga czasów młodości i emigracji późniejszego kanclerza (lat 1911–1958). Aktywność polityczna Bruno Kreisky'ego została przedstawiona na tle rozwoju polsko-austriackich stosunków dwustronnych w latach 1945–1983.

W rozdziale pierwszym *Stosunki polsko-austriackie w powojennej rzeczywistości (1945–1958)* przybliżono sytuację międzynarodową, w jakiej znajdowa-

³⁰ A. Kisztełińska-Węgrzyńska, *Działalność dyplomacji amerykańskiej na rzecz podpisania Traktatu z Austrią z maja 1955 roku*, „Niemcy – Austria – Szwajcaria. Rocznik Katedry Badań Niemcoznawczych UŁ” 2008, t. III, s. 337–367; eadem, *Pierwsza wizyta Bruno Kreisky'ego w Polsce z 1–3 III 1960 roku w świetle dokumentów Ministerstwa Spraw Zagranicznych*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” [PISM] 2009, t. XVII, s. 29–54; eadem, *Bruno Kreisky w polskim dyskursie publicznym w latach 1956–1983*, [w:] *Austria w polskim dyskursie publicznym po 1945 roku...*, s. 173–229; *Österreich in der polnischen Diplomatie in den Jahren 1965–1968 aus der Perspektive des Aussenministeriums der VR Polen*, „International Studies. Interdisciplinary Political and Cultural Journal, Österreich in der gegenwärtigen polnischen Forschung” [red. A. Kisztełińska-Węgrzyńska, V. Frankowska, Łódź] 2016, vol. 18, Nr. 1, s. 33–52; A. Kisztełińska-Węgrzyńska, *Wizyty kanclerza Bruno Kreisky'ego w Polsce*, „Przegląd Zachodni” 2015, nr 1, s. 139–157; eadem, *Partner na trudny czas. Obraz Austrii z perspektywy materiałów Ministerstwa Spraw Zagranicznych Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w latach 1980–1983*, „Rocznik Polsko-Niemiecki” 2016, vol. 55, s. 144–169.

ła się Austria po zakończeniu II wojny światowej, prace na rzecz uchwalenia *Traktatu państwowego* i kwestię zakończenia okupacji. W rozdziale tym ujęto okoliczności wznowienia polsko-austriackich stosunków dyplomatycznych w dniu 5 marca 1946 r. i ustanowienia przedstawicielstw w Wiedniu i Warszawie. W zakończeniu rozdziału oceniono charakter relacji Wiednia z komunistyczną Polską do roku 1958. W tym czasie powołano placówki dyplomatyczne w randze ambasad.

W rozdziale drugim *Dyplomacja Bruno Kreisky'ego, ministra spraw zagranicznych Austrii, wobec PRL (1959–1966)* przedstawiono karierę polityczną Bruno Kreisky'ego, jego drogę do urzędu ministra spraw zagranicznych Austrii i początki kształtowania poglądów politycznych. Kolejny podrozdział poświęcono miejscu Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej w austriackiej koncepcji „dobrego sąsiedztwa”. Scharakteryzowano tę politykę na tle podobnych działań podejmowanych na przestrzeni XIX i XX w. wobec obszaru Europy Środkowej i osobistego udziału ministra Kreisky'ego w przygotowaniu koncepcji współpracy z komunistycznymi państwami na Wschodzie. Ponadto w rozdziale tym omówiono szczegóły relacji Wiedeń–Warszawa w przededniu pierwszej wizyty ministra Kreisky'ego w Polsce w 1960 r. Dodatkowo przybliżono charakter współpracy gospodarczej do roku 1970 i rolę kultury w kształtowaniu stosunków dwustronnych.

Rozdział trzeci koncentruje się na najlepszym okresie stosunków dwustronnych i jest związany z polityką kanclerza Bruno Kreisky'ego wobec Polski w okresie „dekady Edwarda Gierka” (1970–1980). W rozdziale tym omówiono stosunki polityczne, a na ich tle cztery wizyty kanclerza w Polsce, umowy gospodarcze, jakie wówczas realizowano, a także wątki popierania spraw polskich na forum międzynarodowym. W tym czasie podpisano dwadzieścia traktatów dwustronnych i znacznie rozszerzono wymianę handlową. Za rządów gabinetu Kreisky'ego wzmocniono też pozycję Wiednia jako miejsca spotkań czołowych przywódców i organizacji światowych. W latach 1970–1971 prowadzono tam rozmowy delegacji sowieckiej z amerykańską w sprawie ograniczenia zbrojeń strategicznych SALT. W czerwcu 1979 r. prezydent Jimmy Carter i sowiecki przywódca Leonid Breżniew podpisali umowę określaną jako SALT II.

Rozdział czwarty zatytułowany *Ostatnie lata kanclerstwa Bruno Kreisky'ego. Kryzys w stosunkach austriacko-polskich (1981–1983)* ujmuje stosunek Wiednia do próby reform polityczno-społecznych i gospodarczych w Polsce. Austria była przez kilka dekad przystankiem dla wielu młodych zagranicznych uciekinierów

z Europy Środkowej i Wschodniej. Potężna fala uchodźców politycznych jaka napłynęła z Polski w latach 1980–1981 stanowiła poważny problem polityczny i społeczny. Choć część tej grupy w krótkim czasie zasymilowała się z rodzimą ludnością austriacką, utrzymanie tak licznie przybywających z Polski osób było wielkim wyzwaniem dla socjalistycznego rządu. Kolejne podrozdziały relacjonują reakcję kanclerza na wprowadzenie stanu wojennego 13 grudnia 1981 r. i pomoc humanitarną udzieloną Polsce przez Austrię. W podsumowaniu tego rozdziału omówiono stosunek kanclerza wobec polskich zabiegów o normalizację stosunków dwustronnych. Polskie władze do marca 1983 r. zabiegały o przygotowanie kolejnej wizyty Bruno Kreisky'ego i nie traciły zapału w działaniach na rzecz przełamania izolacji politycznej. W podsumowaniu zwrócono uwagę na okoliczności ustąpienia rządu socjalistów w roku 1983 i zmiany w polityce zagranicznej Austrii względem Polski w roku 1983. Znacznym obciążeniem była tu niewydolność polskiego systemu gospodarczego, brak możliwości spłaty kredytów zaciągniętych w latach siedemdziesiątych, a także ograniczenie dostaw surowców, zagwarantowanych w umowach z lat 1979–1980. Dla rządu Bruno Kreisky'ego niewłaściwa ocena polskich możliwości ekonomicznych zakończyła się niepowodzeniem politycznym, a przekonanie, że ZSRR weźmie na siebie współodpowiedzialność za rozstrzygnięcie tej sytuacji było całkowicie bezpodstawne³¹.

Ostatni, piąty rozdział przygotowano wykorzystując metodę krytycznej analizy dyskursu po to, by uwypuklić powstające po wojnie i rozwijane przez polskie media różnorodne wizerunki dotyczące kanclerza i dyplomacji austriackiej realizowanej wobec Polski. W pierwszym podrozdziale przedstawiono temat adaptacji społecznych narzędzi badawczych w naukach humanistycznych. W drugim zaprezentowano różnorodne polskie wizerunki Bruno Kreisky'ego i ich ewolucję wraz z upływem lat. Pierwsze komentarze polityczne odnoszące się do polityki zagranicznej Austrii przedstawiane przez Kreisky'ego, ówczesnego doradcę prezydenta Theodora Körnera, już w roku 1951. Natomiast koniec kariery kanclerza i związane z tym podsumowania jego politycznej działalności przypadają na połowę lat osiemdziesiątych XX w. Kariera, o której mowa, rozwijała się w czasie, kiedy Polska była całkowicie zależna od ZSRR. Ciekawe było zatem, jak w polskim dyskursie publicznym przedstawiano polityka

³¹ M. Graf, P. Ruggenthaler, *Polnisch-österreichische Beziehungen im Kalten Krieg*, [w:] *Austria w polskim dyskursie publicznym po 1945 roku...*, s. 60–66.

świata zachodniego, który w sposób widoczny sprzyjał państwom wschodnim. Pochodzenie, sylwetka polityczna, poglądy, efekty prac dyplomatycznych prezentowano w Warszawie na przestrzeni kilkudziesięciu lat, głównie z potrzeby eksponowania własnych dokonań politycznych. Pytania badawcze koncentrowały się wokół sposobu prezentowania treści dotyczących zmian wizerunku zarówno w oficjalnych dokumentach dyplomatycznych, korespondencji, protokołach rozmów, pamiętnikach, jak i w prasie. Dodatkowym zadaniem korespondującym z kwestią kontroli procedur dyskursu była próba odpowiedzi na pytanie o historyczne uwarunkowania kształtujące polską dyskusję dotyczącą Austrii.

Badania nad materiałem źródłowym i literaturą przedmiotu zakończyłam latem 2017 roku. Składam tu podziękowanie profesor Wandzie Jarząbek, kierownikowi Zakładu Analiz Studiów Wschodnich w Instytucie Studiów Politycznych Polskiej Akademii Nauk za inspirację, dzięki której zajęłam się dyplomacją austriacką. Profesorowi Rafałowi Stobieckiemu, kierownikowi Katedry Historiografii i Nauk Pomocniczych Historii w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego, dziękuję zwłaszcza za rady i zachętę do badań nad krytyczną analizą dyskursu. Podobna wdzięczność należy się profesorowi Peterowi Rugenthalerowi z Ludwig Boltzmann-Institut für Kriegsfolgen-Forschung w Grazu i doktorowi Maximilianowi Grafowi z European University Institute (EUI) we Florencji za pomoc w pozyskiwaniu dokumentów austriackich i wskazówki dotyczące badań powojennej historii Austrii. Wyrazy szczególnej wdzięczności składam na ręce profesora Andrzeja Macieja Brzezińskiego, kierownika Katedry Historii Powszechnej Najnowszej w Instytucie Historii Uniwersytetu Łódzkiego, za poparcie dla koncepcji rozprawy, rady udzielane w toku jej powstawania i cierpliwość.